MUSEUM SPEELKLOK

Jaarverslag 2016

Inhoud

VOORWOORD 3
SUBSIDIËNTEN EN BEGUNSTIGERS 4
SAMENVATTING 4
1. BEZOEKERS 5
2. COLLECTIE 5
2.1 Collectieregistratie 5
2.2 Aanwinsten 6
2.3 Restauratie en onderzoek 7
2.4 Expert Meeting 8
3. PRESENTATIE EN EDUCATIE 9
3.1 Vaste presentatie 9
3.2 Tentoonstellingen 10
3.3 Educatie 12
4. PUBLIEKSACTIVITEITEN 12
5. MARKETING & COMMUNICATIE 15
5.1. Tentoonstellingen en activiteiten 15
5.2 Bezoekersonderzoek 18
5.3 Communicatiemiddelen 18
6. COMMERCIËLE ACTIVITEITEN 19
6.1 Museumcafé 19
6.2 Museumwinkel 19
6.3 Verhuringen 19
7. SAMENWERKING 20
7.1 Samenwerkende Musea Utrecht 20
7.2 Utrechts Muziekoverleg 21
7.3 Toerisme Utrecht en Stichting Cultuur Promotie Utrecht 21
7.4 Cultuur & School 21
7.5 BankGiro Loterij 22
8. ORGANISATIE 22
9. PERSONEEL 23
10. GEBOUWEN 25
11. STICHTING VRIENDEN MUSEUM SPEELKLOK 26
12. VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT 29

VOORWOORD

Het culturele landschap van Utrecht verandert voortdurend en kent soms grote tegenstellingen. In 2016 was bijvoorbeeld het nieuwe Nijntje Museum een daverend succes terwijl tegelijkertijd het doek definitief viel voor het Aboriginal Art Museum en voor RASA, het podium voor niet-Westerse muziek. En daarmee verliest Utrecht twee kleurrijke en eigenzinnige organisaties.

Ook in Museum Speelklok lagen verdriet en vreugde dicht naast elkaar. Het jaar startte met het overlijden van oud-directeur Jan Jaap Haspels, de man die ervoor heeft gezorgd dat Museum Speelklok internationaal aanzien verwierf en letterlijk en figuurlijk een plek in het hart van de stad Utrecht verwierf. Het is buitengewoon droevig dat hij de verwerving van de wereldvermaarde en door hem geliefde Clay-klok niet heeft mogen meemaken. De aankoop was een van de verrassende hoogtepunten van ons jubileumjaar. In zeer korte tijd werd een aanzienlijk bedrag toegezegd. Het is heel bijzonder dat ons de zorg voor een dergelijk prestigieus kunstvoorwerp is toevertrouwd. Een van de fondsen zei letterlijk: "we zijn blij dat de klok bij Museum Speelklok terechtkomt, want dan weten we zeker dat hij gaat spelen en dat er met liefde voor wordt gezorgd." En dat vertrouwen is het mooiste geschenk dat je kunt krijgen voor een jubileum!

Ons jubileumjaar was een feestelijk jaar waarin we volop aanwezig waren in de media. Veel tijd en energie ging zitten in de herinrichting van de zalen voor de Muzikale Tour, maar het resultaat mag er zijn! Geen hoekje van het museum bleef onbenut en terwijl er werd getimmerd en met instrumenten werd gesjouwd en er af en toe voor korte tijd een zaal dichtging, bleven we de bezoekers ontvangen. Dankzij de inzet en het geduld van alle medewerkers van Museum Speelklok hebben we op een haartje na de 90.000 bezoekers gehaald die we hadden begroot. Omdat afgelopen jaar bovendien de zaalhuur in de lift zat, de horeca goed liep en twee grote restauratie-opdrachten konden worden gerealiseerd, hadden we financieel een goed jaar. Een geweldige prestatie van al onze medewerkers!

2016 was ook het jaar van de cultuurnota voor de periode 2017-2020. Ik wil de Gemeente Utrecht graag bedanken voor het vertrouwen dat zij heeft gesteld in onze plannen voor de komende beleidsperiode. We zijn blij dat we door de verhoging van het jaarlijkse subsidiebedrag kunnen investeren in onze ambities op het terrein van presentatie, internationalisering en marketing.

2017 belooft opnieuw een bijzonder jaar te worden met een kunstige poppententoonstelling, een tentoonstelling over deftige bellenspeelklokken en vieze liedjes, de eerste Expert Meeting over het restaureren van klinkend erfgoed en de aanloop naar de grote robot-tentoonstelling in 2018!

Marian van Dijk, directeur

SUBSIDIËNTEN EN BEGUNSTIGERS

Subsidiënten
BankGiro Loterij
Gemeente Utrecht

Begunstigers
Dioraphte
Fentener van Vlissingen Fonds
K.F. Hein Fonds
Mien van ’t Sant Fonds
Mondriaan Fonds
Prins Bernhard Cultuurfonds
Van Baaren Stichting
Vereniging Rembrandt
Vrienden van Museum Speelklok
VSBfonds

SAMENVATTING

Hieronder staan puntsgewijs de hoogtepunten van 2016:

- 89.711 bezoekers in het museum
- groeiend aantal bezoekers via de website (+14%) en sociale media (+124%)
- aankoop van drie collectiestukken: de Gambrinus (platenspeeldoos uit ca. 1900), de Double Tino (orchestrion uit ca. 1930) en de Clay-klok uit 1738
- restauratie van het Utrechtse kermisorgel De Lange Gavioli
- restauratie van een Kinzing-klok en nieuwe cilinders voor een Vermeulen-klok
- realisatie van de herinrichting voor de Muzikale Tour
- twee nieuwe tentoonstellingen: *Geweven Muziek* en *Muziekdoosjes vol herinneringen van Utrechters*
- installatie van een nieuwe brandmeldcentrale
- stijging van de omzet uit commerciële activiteiten met 8%
- een positief exploitatieresultaat van €40.222.

1. BEZOEKERS

	2016	2015
Individuele bezoekers	36.485	40.594
Museumkaart bezoekers	39.285	41.849
Overige bezoekers *	6.526	7.427
Bezoekers commerciële ontvangsten	7.415	5.878
Totaal aantal bezoekers	**89.711**	**95.748**

* Onder andere kinderen jonger dan 4 jaar, Vereniging Rembrandt en ICOM-kaarthouders.

In het jaar 2016 hebben we totaal 89.711 bezoekers mogen ontvangen. Dit is net iets onder het begrote aantal van 90.000. De daling van 6% t.o.v. 2015 is onder andere te wijten aan de afname van het aantal Aziatische toeristen mede als gevolg van de aanslagen in Europa. De bezoekers uit commerciële ontvangsten stegen daarentegen met 26%.

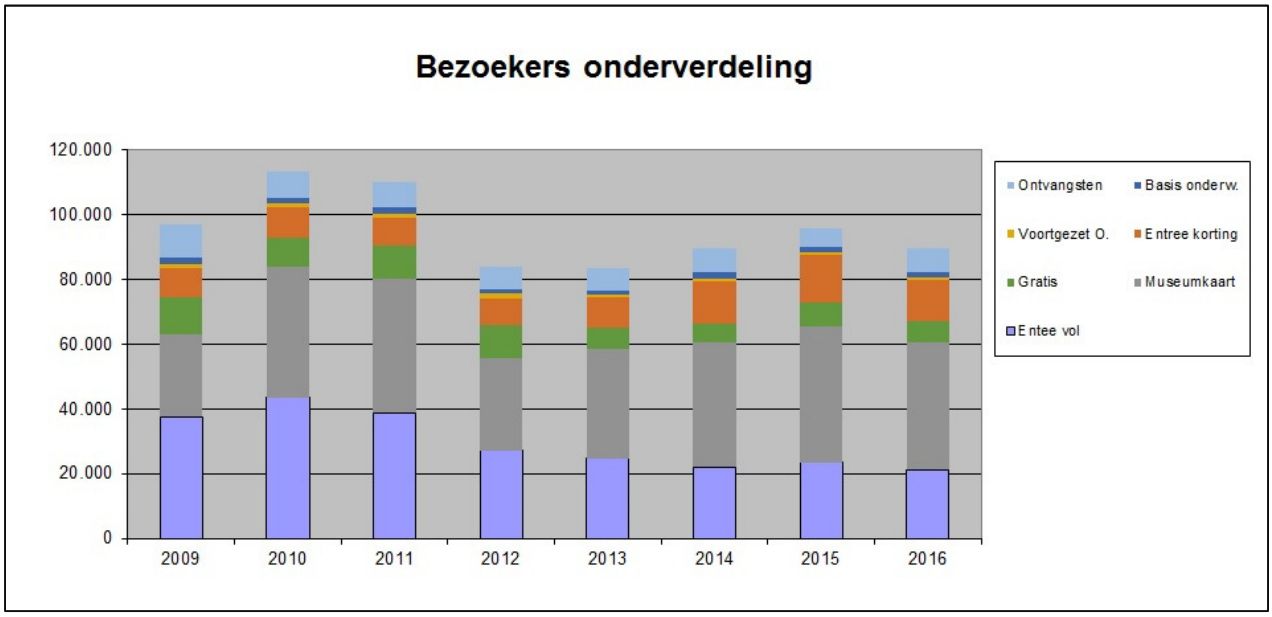

Figuur 1, Onderverdeling bezoekers Museum Speelklok 2009-2016

2. COLLECTIE

2.1 Collectieregistratie

De professionalisering van de collectieregistratie, die in 2011 is ingezet met de aanschaf van Adlib werd in 2016 vervolgd. De objecten die een plek kregen in de vernieuwde zalen voor de Muzikale Tour, werden ook verder uitgewerkt in Adlib. Ook aan het registreren van het repertoire werd doorgewerkt. Verder zijn er voorbereidingen getroffen voor een groter digitaliseringsproject om de collectie en het repertoire in de toekomst te kunnen ontsluiten voor publiek.

2.2 Aanwinsten

Aankopen

In het voorjaar van 2016 werd er een originele Double Tino (collectienr. 1381) op de veiling van Chartres aangeboden. Museum Speelklok wist het instrument te bemachtigen voor een bedrag van €55.200.

Figuur 2, Double Tino

Vele jaren heeft Museum Speelklok een aantal objecten van de familie Roose in bruikleen gehad. Begin 2016 gaf mevrouw Roose aan dat zij de objecten wilde verkopen. Daarop heeft het museum de Gambrinus (collectienr. 0480), een platenspeeldoos uit ca. 1900, aangekocht.

De meest spectaculaire en tevens duurste aankoop uit de geschiedenis van het museum was de Clay-klok uit 1738 (collectienr. 1335). Het instrument stond eerder in het museum: het was een van de topstukken tijdens de tentoonstelling 'Royal Music Machines'. Deze tentoonstelling werd in 2006 gehouden ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum. Sindsdien stond het instrument op het verlanglijstje van Museum Speelklok. In slechts drie weken tijd schaarden de Vereniging Rembrandt, het Mondriaan Fonds, het VSB-fonds, de BankGiro Loterij, de Gemeente Utrecht en de Stichting Vrienden Museum Speelklok zich achter het voornemen om de klok aan te kopen. Tijdens een spannende veiling op 20 september bij Sotheby's in Parijs werd de klok afgehamerd op 720.000 euro; met de veilingkosten daarbij geteld waren de totale kosten €867.000. De avond voor de opening van de hernieuwde inrichting werd de klok in het museum geplaatst waar hij een maand bezichtigd kon worden. Heel bijzonder was het feit dat de originele catalogus van de veiling in 1766, toen de gehele inboedel inclusief de klok van kunstverzamelaar Gerret Braamcamp werd geveild, via een gulle schenker in bezit kwam van het museum. De restauratie van de klok zal in samenwerking met het Rijksmuseum worden uitgevoerd.

Schenkingen en legaten

Collectienr. en omschrijving

- 1328 Engels kerkdraaiorgel
- 1329 Engels cilinderkerkdraaiorgel
- 1330 Frans laat empire salonorgel
- 1331 Mignon tongenorgel
- 1332 cilinderorgel
- 1333 horlogeuurwerk met cilinderspeelwerk
- 1334 cilinderspeeldoos met mandoline en citer
- 1336-1379 Diverse souvenirs met muziekspeelwerk
- 1380 pendule met cilinderspeelwerk in de klokvoet
- 1382 telefoonwachtapparaat met cilinderspeelwerk
- 1387 horloge met cilinderwerk
- 1388 horloge met cilinderspeelwerk
- 1389 naaineccesaire
- 1390 wortelnoten doosje met cilinderspeelwerk

- 1392 snuifdoos met cilinderspeelwerk
- 1393 snuifdoos met cilinderspeelwerk
- 1394 snuifdoos met cilinderspeelwerk
- 1395 manivelle in houten kistje
- 1396 manivelle in houten kistje
- 1397 manivelle in houten kistje
- 1398 manivelle in doosje van papier maché
- 1399 manivelle in achthoekig doosje
- 1400 manivelle in blikken doos
- 1401 manivelle in blikken Chinoise doos
- 1402 schildpad bijouteriedoos met cilinderspeelwerk
- 1403 houten doosje met cilinderspeelwerk
- 1404 houten cilinderspeeldoos met damesportret
- 1405 chalet met cilinderspeelwerk
- 1406 cilinderspeeldoos
- 1407 sieradendoosje met cilinderspeelwerk
- 1409 poederdoos met cilinderspeeldoos
- 1410 platenspeeldoos
- 1411 edelweiss platenspeeldoosje+ 6plaatjes
- 1412 vogelkooi met 2 vogels
- 1413 cilinderspeeldoos

Bruiklenen
Voor de tentoonstellingen *Geweven Muziek* en *Muziekdoosjes* had Museum Speelklok objecten in bruikleen. Verder is ons miniatuur draaiorgel 'De Lekkerkerker' (collectienr. 0212) naar de Bibliotheek Oss geweest ten behoeve van de tentoonstelling *Nederland: een objectief zelfportret in 51 voorwerpen*.

2.3 Restauratie en onderzoek

De restauratie van het Utrechtse kermisorgel De Lange Gavioli en de bijbehorende kermiswagen zijn gerealiseerd in 2016. Helaas werden tijdens de restauratie sporen van houtworm ontdekt waardoor het project meer dan een maand vertraging opliep en de geplande zomertour langs de Utrechtse wijken en festivals moest worden afgezegd. Gelukkig kon het instrument in Utrecht wel tijdens Sint Maarten en de intocht van Sinterklaas worden gehoord. Bovendien gaf het instrument een concert in een drukbezocht Draaiorgelmuseum van Haarlem en was het de topattractie tijdens een festival in Engeland.

Figuur 3, kermisorgel De Lange Gavioli

Naast de restauratie van de eigen collectie werd een opvallend project afgerond met de realisatie van zes nieuwe cilinders voor een bellenspeelklok door Andries Vermeulen uit de tweede helft van de 18e eeuw van een particulier. Deze verzamelaar wilde niet alleen klassieke muziek, maar ook popmuziek uit de jaren zestig en kerstliedjes op de cilinders laten zetten. Een bijzonder verzoek dat door ons atelier op voortreffelijke wijze werd gerealiseerd! In het kader van dit project werd het mechanische systeem van het bepalen van de positie van de

pinnen zodanig verfijnd dat het resultaat vele malen preciezer is.

Ook werd een bijzondere restauratie gestart van een Kinzing Flötenuhr, tevens van een particuliere verzamelaar. Dit instrument is zeer vergelijkbaar met de klok uit de eigen collectie die in 2005 werd gekocht en vervolgens werd gerestaureerd. De kennis die toen is opgedaan, kon nu worden ingezet voor deze klok. Zo werd ook ditmaal een nieuwe snarenbak vervaardigd door Sebastian Nuñez, gebaseerd op het onderzoek dat destijds was gedaan voor de reconstructie van de snarenbak.

Voor de vernieuwde zalen is een aantal cilinder- en platenspeeldozen en een klok van Giacomo Gavioli (collectienr. 0149) gerestaureerd. Verder zijn er een Marotte (collectienr. 1324) en een orgelklok (collectienr. 0819), onder andere vervaardigd door oud-directeur Jan Jaap Haspels, gerestaureerd.

2.4 Expert Meeting

Het beleid van Museum Speelklok is gebaseerd op de overtuiging dat de klinkende muziek onlosmakelijk verbonden is met het object; functionaliteit is een primair doel van de restauratie. Dit beleid kan ertoe leiden dat historische onderdelen van een instrument vervangen moeten worden om de werking en klank te herstellen. Binnen de museumwereld is dat een werkwijze die discussie oproept. De keuze voor functionaliteit heeft ook grote gevolgen voor de uitoefening van de oude restauratie-ambachten. Museum Speelklok wil het voortouw nemen en de discussie over de restauratie-ethiek internationaal voeren door jaarlijks een expertmeeting te organiseren.

Figuur 4, uitnodiging expert meetings

In november is een projectmedewerker aangesteld om de expertmeeting voor te bereiden. Inmiddels is bekend dat op 12 en 13 oktober 2017 de eerste expertmeeting zal plaatsvinden. Het programma beslaat twee dagen en bestaat uit een zestal lezingen, twee forumdiscussies, een lezing-concert over de 18de-eeuwse muziekpraktijk, een speciale rondleiding, films over de restauratie van bijzondere objecten en een bezoek aan het restauratieatelier.

Omdat wij een brede doelgroep willen bereiken met de expertmeetings, zullen zoveel mogelijk kanten van het behoud van ‘functioneel erfgoed’ worden belicht: klinkend erfgoed en mobiel erfgoed, materieel en immaterieel erfgoed.

Een dag eerder opent onze tentoonstelling ‘Vieze liedjes op deftige bellenspeelklokken’ naar aanleiding van het proefschrift van onze conservator Marieke Lefeber waardoor een aantrekkelijk 3-daags programma ontstaat. Ook het concert op de avond van 12 oktober staat in het teken van het repertoire van de bellenspeelklokken; dit concert is openbaar toegankelijk.

3. PRESENTATIE EN EDUCATIE

3.1 Vaste presentatie

Muzikale Tour
Al jarenlang is onze rondleiding hèt hoogtepunt van een bezoek aan Museum Speelklok! Onze jonge en enthousiaste rondleiders nemen de bezoeker mee in de wondere wereld van de mechanische muziekinstrumenten. De instrumenten zijn hierdoor niet alleen te zien, maar – veel belangrijker nog- ook live te horen! Van de kleinste speeldoosjes en het oude torencarillon, tot de grootse orchestrions en de kenmerkende Nederlandse straatorgels. Ook voor het internationale publiek is dit een groot succes. We kunnen dankzij de nieuwe presentatie meerdere rondleidingen per uur bieden op drukke dagen, waardoor de groepsgrootte van de rondleidingen beperkt kan blijven.

In oktober 2016 werd Fase III van de grootscheepse herinrichting gerealiseerd. De ruimtes waar de rondleiding (de Muzikale Tour) doorheen gaat, werden – na een jarenlange chronologische opstelling – thematisch ingedeeld. De volgende thema's komen nu aan bod: 'speelklokken; muziekinstrumenten voor de rijken', 'speeldozen; massaproductie', 'zelfspelende instrumenten in de huiskamer', 'zelfspelende instrumenten op straat' en 'zelfspelende instrumenten in het uitgaansleven'.

Elk van de thema's is vormgegeven met een eigen 'look and feel'. Het uitgangspunt hierbij was steeds dat de collectiestukken een zo goed mogelijk podium moesten krijgen in een passende context. De bezoeker heeft daardoor het gevoel steeds in een ander 'wereldje' binnen te lopen.
Bezoekers kunnen na of voor de rondleiding zelf de verschillende thema's bezoeken en – dankzij de gelaagde kennisoverdracht – er de door hen gewenste informatie uit halen. Voor individuele bezoekers hebben we ook in een aantal thema's wat bijzondere vormen van kennisoverdracht aangebracht. Zo hebben we bij het thema Speelklokken een viertal kijkdozen gemaakt die bezoekers inzicht geven in de tijdgeest en interieurs van mensen die soortgelijke klokken in hun bezit hadden. Bij het thema Speeldozen hebben we de buitenkant van een speeldoos nagebouwd en daar een beeldschermpje in geplaatst om zo een (bewegend) beeld te geven van het instrument in werking. In het Danspaleis staat een nagebouwde buitenkant van een orchestrion met daarin ook een beeldscherm. Op het scherm is een filmpje te zien waarbij acteurs door het binnenwerk van het orchestrion 'lopen' met een instrument in hun hand, om zo een beeld te geven van de hoeveelheid instrumenten dat verstopt zit in een dergelijk orchestrion.

Figuur 5, Danspaleis Museum Speelklok

Voorafgaand aan de herinrichting hebben we veel onderzoek gedaan naar de verhalen rond de objecten. Doordat we nu beschikken over meer kennis en meer verhalen zijn we ook in staat de informatie gelaagd aan te bieden. Zo zijn de

klinkende verhalen op de bordjes bij de instrumenten anders dan de klinkende verhalen die de rondleider vertelt over dezelfde instrumenten. De rondleider kan – afhankelijk van de interesse van zijn of haar groep – kiezen om de focus van zijn verhaal op muziek, techniek of geschiedenis te richten. Ook de individuele bezoeker kan – via pictogrammen kiezen om een technische, muzikale, historische of (typisch) Nederlandse route te lopen.

Omdat we in de praktijk merkten dat jonge kinderen en buitenlandse bezoekers niet altijd de taal van de rondleiding konden volgen en we bovendien individuele bezoekers ook de muziek wilden laten horen, hebben we in samenwerking met studenten van het Department of Information and Computing Sciences van de Universiteit Utrecht onderzocht of we de informatie ook via een app zouden kunnen aanbieden. Daarbij was de grote uitdaging om tekst, beeld èn muziek te combineren. Hoewel er veel creatieve mogelijkheden werden bedacht, bleek de praktijk toch weerbarstig te zijn. Daarom hebben we besloten om vooralsnog de informatie schriftelijk aan te bieden en via het bestaande systeem van luisterhoorns de muziek te laten horen.
De informatie die in de boekjes voor de niet-Nederlandse bezoekers staat (er zijn boekjes in Duits, Engels, Frans, Spaans, Italiaans, Ivriet, Chinees en Japans) volgt globaal het verhaal van de rondleiding, de Nederlandse versie dient als gids bij de highlights.

Om de werkdruk te spreiden, het museumpersoneel te ontlasten en bezoekers zo min mogelijk last van de verbouwingen te laten hebben, is besloten de realisatie in twee fases uit te voeren. Als eerste werd (in de zomer van 2016) het Danspaleis gerealiseerd. De overige thema's werden in oktober opgeleverd.

Museum Expeditie
In de Museum Expeditie kan de bezoeker zelf, zonder rondleider, de bijzondere wereld van de mechanische muziek ontdekken! De Museum Expeditie legt de werking van onze instrumenten uit in de Techniekzaal, geeft een sociaalhistorische context in het Herenhuis, vertelt het verhaal van de muziek in het Hoorspel en biedt een kunsthistorische blik in het Observatorium. Naar aanleiding van de ervaringen en opmerkingen van bezoekers worden continu aanpassingen gedaan aan de presentatie en de kennisoverdracht.

3.2 Tentoonstellingen

Museum Speelklok is van mening dat het regelmatig organiseren van tijdelijke tentoonstellingen van wezenlijk belang is voor een continue en gedegen bezoekersstroom. In 2016 waren de volgende tentoonstellingen in Museum Speelklok te zien: *Beestenboel*, *Geweven Muziek* en *Muziekdoosjes vol herinneringen*. Als randprogrammering werden speciale activiteiten georganiseerd die hierbij aansloten.

Beestenboel
De tentoonstelling *Beestenboel* was geprogrammeerd van mei tot en met december 2015, maar werd wegens succes verlengd tot en met eind februari 2016. Het was een vrolijke, aaibare gezinstentoonstelling over dieren in de mechanische muziek. Rondom deze tentoonstelling organiseerden we verschillende activiteiten, acties en samenwerkingsverbanden. Via een speciale,

educatieve activiteit rond een magnetische muur met puzzelblad konden onze jongste bezoekers zelf door de tentoonstelling op zoek gaan naar dieren.

Geweven Muziek
Van 18 maart t/m 14 augustus 2016 was de tentoonstelling *Geweven Muziek* te bezoeken in Museum Speelklok. De tentoonstelling liet niet alleen draaiorgelmuziek horen, maar ook zien: in geweven vorm! *Geweven Muziek* bracht op verrassende wijze twee oude ambachten samen: dat van de orgelman en dat van de wever. De makers van deze tentoonstelling – het designduo Glithero – kozen niet voor een nostalgisch beeld van de oude ambachten, maar voor een moderne, filosofische vertaling ervan. Glithero koos de ambachten van orgelboekmaker en wever, vanwege de grote overeenkomst: in beide gevallen ponst de ambachtsman kaarten die een machine aansturen. Deze overeenkomst fascineerde de ontwerpers; zij besloten het patroon van een orgel-ponskaart te gebruiken als input voor een weefgetouw waarmee draaiorgelmuziek is geweven. Het prachtige resultaat – tafellakens en sjaals met orgelmuziek – werd ontwikkeld in het TextielLab van het TextielMuseum in Tilburg en was te zien in de tentoonstelling.

In de film bij de tentoonstelling toonde Glithero twee ambachtsmannen aan het werk. Glithero wilde met de film en de tentoonstelling – net als Museum Speelklok – de kennis, herinneringen, routines en gebruiken van deze ambachtsmannen overdragen aan volgende generaties. De tentoonstelling *Geweven Muziek* werd een aantal jaar geleden door Glithero gemaakt in opdracht van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen.

Muziekdoosjes vol herinneringen
Van 24 november 2016 t/m 30 april 2017 was de unieke, echt Utrechtse, tentoonstelling *Muziekdoosjes* te zien. Museum Speelklok deed, in samenwerking met RTV Utrecht, een oproep aan mensen uit de provincie Utrecht om met hun muziekdoosje mee te doen aan een speciale tentoonstelling. Ruim 50 mensen gaven hun object in bruikleen en vertelden hun persoonlijke verhaal. De ingezonden muziekdoosjes liepen uiteen van speelwerkjes voor boven de wieg, muziek makende tafeltjes, serieuze platenspeeldozen tot kitscherige souvenirs! In november zond RTV Utrecht de DocU *Daar zit muziek in* uit, gemaakt rondom de tentoonstelling. Deze DocU was ook doorlopend in de tentoonstelling te zien.

Figuur 6, burgemeester Jan van Zanen met zijn muziekdoosje in de tentoonstelling

De tentoonstelling was thematisch opgebouwd rond thema's als 'kermis', 'spelen en slapen', 'roken en drinken', 'kerst', 'klein maar fijn' en 'opgeruimd staat netjes'. De muziekdoosjes van bekende en onbekende Utrechters waren te zien en te horen met daarbij de bijzondere, soms emotionele maar vooral mooie persoonlijke herinneringen. Verhalen over verre oorden, oude vrienden, overleden geliefden, strenge ouders en memorabele feestdagen. Maar ook toeval, hoop en geloof spelen een rol. In de tentoonstelling waren onder andere

muziekdoosjes van burgemeester Jan van Zanen, Tineke Schouten, Hans Liberg, Sofie van den Enk en Henk Westbroek te zien.

3.3 Educatie

Ook in 2016 bood Museum Speelklok zowel formele als informele educatie aan. Met de formele educatie richt het museum zich voornamelijk op het basisonderwijs. Het museum heeft museumlessen voor onder-, midden- en bovenbouw van het Primair Onderwijs. Alle museumlessen bestaan uit een voorbereidende les op school, een les in het museum en een afsluitende les in de klas. De lessen sluiten aan op de specifieke kerndoelen en leergebieden die bij de verschillende groepen passen. In het aanbod voor de bovenbouw worden de leerlingen bovendien gestimuleerd tot het zelf doen van onderzoek aan de hand van diverse bronnen.

Door middel van informele educatie wordt aan al onze bezoekers ongemerkt kennis overgedragen. In de in 2016 gerealiseerde Fase III van de herinrichting wordt – zoals hiervoor is beschreven – op verschillende manieren, met uiteenlopende middelen gelaagd kennis overgedragen.

Een groot aantal van onze rondleiders heeft in 2016 een opleiding gevolgd voor het geven van rondleidingen volgens het *I Ask*-principe. Hierbij is de vraag van het publiek en de interactie met het publiek leidend. Deze vorm van rondleiden zorgt voor veel dynamiek en interactie maar is niet voor elke groep geschikt. Een voorwaarde voor deze vorm van rondleiden is dat de rondleider beschikt over een grote hoeveelheid inhoudelijk kennis om goed in te kunnen springen op de vragen en associaties van de bezoekers. Dankzij het uitvoerige onderzoek dat we hebben verricht kunnen we onze rondleiders voeden met deze informatie.

In de komende beleidsperiode zal Museum Speelklok een speciaal op kinderen gerichte presentatie ontwikkelen voor een van de promenades van het museum. Op deze onderwijspromenade zal wetenschapseducatie een belangrijke rol spelen. Daarom heeft Museum Speelklok zich in 2016 aangesloten bij het VSC, een groeiend netwerk van wetenschapsmusea en science centra in Nederland en Vlaanderen.

4. PUBLIEKSACTIVITEITEN

Museum Speelklok vierde in 2016 een jaar lang feest vanwege het 60-jarig jubileum. Deze mijlpaal werd groots gevierd met het hele jaar door muziek, vrolijke activiteiten en met de vernieuwde Muzikale Tour in de schijnwerpers. Op 18 augustus was de officiële verjaardag van Museum Speelklok: iedereen kon die dag dansen op vrolijke verjaardagliedjes en genieten van een gratis feestelijk taartje. Alle 60-jarigen kregen deze dag gratis toegang tot het museum.

Zoals Museum Speelklok in haar marketingstrategie heeft omschreven, moeten alle evenementen en activiteiten inhoudelijk aansluiten bij de tentoonstelling van dat moment. Uiteraard heeft deze focus gevolgen voor het soort activiteiten en evenementen dat Museum Speelklok programmeert.

Muziektheater en activiteiten voor kinderen
Tijdens de schoolvakanties biedt Museum Speelklok speciale muzikale voorstellingen aan voor kinderen en hun (groot)ouders. Deze voorstellingen zijn een groot succes, zowel de theaterversies als de muzikale vertellingen. Er wordt altijd muziek gemaakt samen met de kinderen, de collectie speelt een belangrijke rol en het verhaal is vaak gebaseerd op een bekend sprookje. De voorstellingen zijn vrijwel altijd uitverkocht.

- In de voorjaarsvakantie was Museum Speelklok tussen 20 februari en 6 maart elke dag open. Wegens groot succes was de voorstelling *Peter en de Wolf*, die in 2015 in première ging, opnieuw te bezoeken.
- Van 30 april t/m 8 mei konden kinderen mee op Draaiorgel Avontuur in Museum Speelklok! Elke dag om 14.00 uur nam een orgelman hen mee op een spannende tocht langs de draaiorgels van Museum Speelklok. Ook in de zomermaanden, van 9 juli t/m 4 september konden alle kinderen dagelijks op draaiorgelavontuur met de orgelman, speuren aan de hand van een Draaiorgel Doeblad en deelnemen aan een kleurwedstrijd! Dit werd herhaald van 24 t/m 30 oktober in de herfstvakantie van Regio Zuid.
- Van 15 t/m 23 oktober was het sprookje van de *Chinese Nachtegaal* te zien in Museum Speelklok. Caroline Arnold maakte voor deze gelegenheid een aangepaste versie van de voorstelling die zij een aantal jaren geleden maakte.
- In de kerstvakantie van 24 december t/m 8 januari was de nieuwe muzikale vertelling de *Sneeuwkoningin* te horen met liedjes uit de Disney-film *Frozen*. De kinderen kwamen veelal verkleed als hun favoriete personage naar de voorstelling. Ook deze voorstelling was een groot succes.

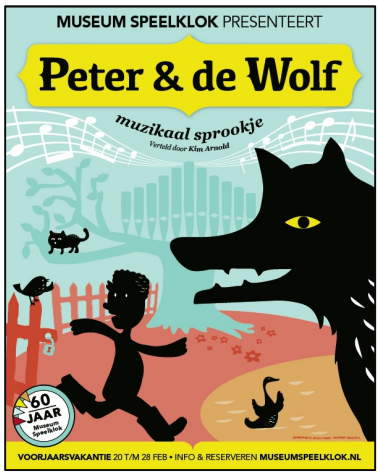

Figuur 7, voorstelling Peter en de Wolf

Muzikale evenementen voor volwassenen
- Op vrijdag 1 april was er een concertavond in Museum Speelklok. Er was non-stop livemuziek te horen in bijna alle museumzalen en Museumcafé Klok. De kleurrijke instrumenten uit de collectie van het museum speelden de hele avond levendige muziek en de bar in het museumcafé was de hele avond geopend!
- Op vrijdag 20 mei 2016 gaf organist Sander van Marion drie kleine concerten op het grote kerkorgel samen met draaiorgel De Dubbele Ruth.
- Het Duitse kinderkoor uit Illertissen gaf op vrijdag 1 juli van 13.00 uur tot 13.30 uur een lunchconcert in Museum Speelklok.
- Vrijdag 14 oktober vond er weer een concertavond in Museum Speelklok plaats. Er was non-stop livemuziek te horen in bijna alle museumzalen, waaronder de net geopende en vernieuwde zalen van het museum.
- Zaterdag 12 november had de Stichting Vrienden Museum Speelklok opnieuw een spetterend Utrecht Diner georganiseerd in Museum Speelklok.

- Op zaterdag 19 november voerde Ensemble Illustre in Museum Speelklok het programma *Deus ex Machina* uit.
- In het weekend van 19 en 20 november gaf kermisorgel De Lange Gavioli een concert in het Draaiorgelmuseum in Haarlem.

Evenementen in Utrecht
Museum Speelklok sluit zoveel mogelijk aan bij evenementen die in de stad worden georganiseerd, zoals de Culturele Zondagen en de muziekfestivals.

- Tijdens de Culturele Zondag 'Nieuwjaarsduik' was er in Museum Speelklok volop Koek & Zopie en te verkrijgen en muziek te horen!
- Op vrijdag 22 juli verrichtte burgemeester Jan van Zanen de opening van de Parade in Utrecht door aan het wiel van straatorgel de Arabier te draaien.
- Tijdens het Leidsche Rijn Festival in Utrecht, op zondag 28 augustus, liet het wereldberoemde straatorgel de Arabier opnieuw zijn klanken horen aan iedereen!
- Op 4 september was het orgel De Drie Pruiken te horen tijden het Uitfeest in Utrecht.
- Op zaterdag 5 november liet het net gerestaureerde kermisorgel De Lange Gavioli voor het eerst weer van zich horen op het Domplein van Utrecht. Dit gebeurde voorafgaand aan de start van de Sint-Maarten Parade.
- Op zondag 13 november 2016 kwam Sinterklaas aan in Utrecht. Deze dag speelde ons net gerestaureerde kermisorgel De Lange Gavioli daarom op het Domplein verschillende sinterklaasliedjes!
- Zondag 20 november kon iedereen in het kader van het Smartlappenfestival tussen 16:00 uur en 18:00 uur in het museumcafé van Museum Speelklok terecht voor de echte tranentrekkers, schuimend bier en heerlijke Hollandse hapjes. Museum Speelklok gaf je niet alleen de kans om te dansen, zingen en te genieten van de levensliederen, maar vertelde je ook het verhaal achter 'de Smartlap'.

Landelijke feestdagen
- Valentijnsweekend op 14 februari. In het museum konden bezoekers de Muzikale tour d'amour volgen. De Muzikale Tour stond tijdens het weekend van Valentijn helemaal in het teken van de liefde.
- Op 7 februari was het carnaval en daarom werden in de Muzikale Tour carnavalsliedjes gedraaid op de orgels. Op deze dag was onder andere *Het dondert en het bliksemt* van Guus Meeuwis, en *Och was ik maar* van Johnnie Hoes op de Mortier te horen.
- Op 26 april speelde het draaiorgel De Drie Pruiken het volkslied tijdens de jaarlijkse lintjesregen in de Stadsschouwburg Utrecht.
- Op 8 mei waren er speciale Moederdag-rondleidingen. Alle moeders werden tijdens de Muzikale Tour extra in het zonnetje gezet.
- Op Vaderdag waren de vaders aan de beurt. Bovendien mochten alle papa's die met hun zoon of dochter naar het museum kwamen gratis naar binnen!
- Dinsdag 4 oktober was het Dierendag. De Muzikale Tour kreeg deze dag een echt dierentintje.
- Op 3 en 4 december kreeg De Muzikale Tour een echt sinterklaastintje.
- In de kerstperiode van 6 december t/m 8 januari hoorde je in Museum Speelklok non-stop kerstmuziek vanuit alle hoeken van het museum! De

straatorgels, orchestrions en speeldozen speelden kerstnummers en de zelfspelende muzikale kerstboom was ook dit jaar weer aanwezig.

Nationale Museumweek, Open Monumentendag, Maand van de Geschiedenis
Tijdens de nationale museumweek van 16 tot en met 24 april kreeg de Muzikale Tour in Museum Speelklok een extra dimensie. Gedurende de Museumweek hebben de rondleiders het kleurrijke draaiorgel De Drie Pruiken extra in het zonnetje gezet. Dit collectiestuk van Museum Speelklok wordt normaal gesproken niet meegenomen in de Muzikale Tour.

Tijdens Open Monumentendag op 10 september was het restauratieatelier gratis te bezoeken. Met het thema Iconen & symbolen kon je een bezoek aan het Restauratieatelier van Museum Speelklok niet missen! Die dag bezocht een record aantal bezoekers het atelier: 1350 mensen werden gastvrij ontvangen en kregen een toelichting op het vak van restaurateur.

Oktober was de Maand van de Geschiedenis met het thema 'Grenzen'. Tijdens een speciale muzikale rondleiding door de directeur kon je in de huid kruipen van de componist en zelf de muzikale grenzen van de zelfspelende instrumenten verkennen.

5. MARKETING & COMMUNICATIE

Het 60-jarig bestaan van het museum werd het hele jaar door gecommuniceerd. Dit werd gedaan door op alle communicatie uitingen het 60-jaar-logo te plaatsen. Ook werd er een speciale route door het museum gecreëerd langs favoriete objecten van medewerkers.

Figuur 8, logo 60 jaar Museum Speelklok

Daarnaast zijn er, het hele jaar door, verschillende verhalen over *60 jaar Museum Speelklok* op Facebook geplaatst. Op 18 augustus, de officiële verjaardag, mochten als communicatiestunt alle 60-jarigen gratis het museum bezoeken en stond er voor iedere bezoeker een taartje klaar.

In december is het communicatiebureau De Afdeling Marketing gevraagd om advies te geven over de strategische marketingkoers met als doel meer bezoekers naar het museum te trekken. De uitkomst zal in 2017 worden gebruikt in een uitgebreid marketingplan maar nu al is duidelijk dat de focus de komende beleidsperiode veel meer op muziek gelegd zal worden.

In 2016 waren, net als in 2015, de activiteiten, evenementen en tentoonstellingen gericht op de twee hoofd-communicatiedoelgroepen van het museum. Deze worden gevormd door:

- senioren
- (groot)ouders met (klein)kinderen

5.1. Tentoonstellingen en activiteiten

Nadat de tentoonstelling *Beestenboel* op 28 februari 2016 ten einde liep, werden de voorbereidingen getroffen voor de volgende tentoonstelling *Geweven Muziek.*

In de marketing voor deze tentoonstelling richtte het museum zich op een nieuwe doelgroep, de volwassen kunstliefhebbers.
Vervolgens opende 24 november 2016 de tentoonstelling *Muziekdoosjes*. De tentoonstelling was voor en door Utrechters gemaakt. De communicatie-doelgroep van de tentoonstelling werd gevormd door de 55-plusser die in de provincie Utrecht woont. Rondom de tentoonstelling is er onder andere een samenwerking aangegaan met RTV Utrecht. Zij hebben een documentaire gemaakt, die meerdere keren is uitgezonden op tv. Daarnaast hebben verschillende bekende Nederlanders, waaronder Sofie van den Enk en Henk Westbroek, zich verbonden aan de tentoonstelling. Dit zorgde voor veel aandacht in de regionale pers.

Net zoals voorgaande jaren waren er in de vakanties weer muziektheatervoorstellingen voor kinderen te bezoeken in Museum Speelklok. In 2016 waren dat:

- Voorjaarsvakantie: Peter en de Wolf
- Herfstvakantie: De Chinese Nachtegaal
- Kerstvakantie: De Sneeuwkoningin, met liedjes uit Frozen

Alle voorstellingen hebben het, net als voorgaande jaren, goed gedaan. De doelgroep van de voorstellingen betrof (groot)ouders met (klein)kinderen. In de kerstvakantie van 2016 werd voor het eerst het verhaal van *De Sneeuwkoningin* voorgelezen. In totaal luisterden 2.484 bezoekers naar dit sprookje. Dat is een stijging van 21% in de bezoekers ten opzichte van het kerstsprookje *De Notenkraker,* dat in 2015 te beluisteren was.

Aankoop koninklijke Clay-klok
Op 20 september 2016 wist Museum Speelklok, mede dankzij een zeer snelle fondsenwerving, op de veiling in Parijs een klok van wereldklasse aan te kopen. De aankoop van de Clay-klok uit 1738 is heel goed opgepakt door de nationale en internationale pers. Zo hebben onder andere de volgende Nederlandse media hierover geschreven: NOS (online), Nu (online), Digitalekunstkrant (online), Telegraaf landelijk, Nederlands Dagblad, NRC Handelsblad. Ook werd directeur Marian van Dijk geïnterviewd door Radio 4, heeft de Vereniging Rembrandt een uitgebreid artikel over de klok opgenomen in hun magazine en heeft het tijdschrift Collect aandacht besteed aan de verwerving. Internationaal kregen we o.a. aandacht via: Le Figaro, Le Parisien, antiquesandartireland.com en sothebys.com.

Figuur 9, Clay-klok uit 1738

Opening van de vernieuwde zalen
Het belangrijkste publiciteitsmoment van 2016 was de opening van de vernieuwde zalen in oktober 2016. Vanuit de marketingafdeling was er een extra budget voor de promotie hiervan. Daardoor hebben we in de communicatie groots kunnen uitpakken met onder andere een vlaggenmastcampagne, een online bannering campagne, verschillende activatiemomenten in de stad en advertenties. We kunnen, aan de hand van harde cijfers, stellen dat de campagne goede resultaten met zich mee heeft gebracht. De maand oktober was met 11.049 museumbezoekers de drukst bezochte maand van 2016. Daarnaast hebben we in de maand oktober met 23.293 unieke bezoekers op de website de hoogste piek van het jaar gehaald.

Figuur 10, Opening vernieuwde zalen met directeur Marian van Dijk en Na Druppel en de Mop

De invulling van de campagne was een speciale uitdaging: hoe communiceer je op een aantrekkelijke manier dat het museum opnieuw is ingericht? We besloten voor deze campagne in zee te gaan met Chester Griët wiens opvallende fotowerk paste bij de moderne uitstraling die we zochten. Gekozen werd voor de boodschap *WIJ ZIJN VERNIEUWD!* waarmee we konden aangeven dat de herinrichting daadwerkelijk iets heeft veranderd en dat de medewerkers de bezoekers graag wilden ontvangen. Om bovendien de actieve, muzikale kant van het museum terug te laten komen en de positieve emotie te benadrukken, varieerden we op de werkwoorden uit het lied van Ramses Shaffy; ZING, SPEEL, DRAAI, DANS, LACH, HOOR en BEWONDER. Vervolgens werd bij ieder werkwoord een campagnebeeld ontwikkeld.
Deze veelzijdige campagne is regionaal uitgezet en rond de opening was heel Utrecht versierd met de campagnebeelden in de vorm van vlaggen, posters, banners, advertenties etc. Vlak voor de opening is er een activatie op Hoog Catharijne geweest waar het museum een pop-up store in gebruik heeft genomen. Hier waren de speeldoosjes van de campagnebeelden in 3D uitgevoerd en konden kinderen erop zitten en eraan draaien. Er werden ballonnen uitgedeeld met een lint met daaraan weer het campagnebeeld en een korting om het museum te bezoeken. De campagne maakte Museum Speelklok goed zichtbaar in de stad en heeft veel positieve reacties opgeleverd van bezoekers.

Figuur 11, campagnebeeld HOOR

Naar buiten
Door naar buiten te treden met de collectiestukken komt er een ander publiek in aanraking met de instrumenten waardoor het bereik van het museum groter wordt. Een betere marketingtool bestaat niet. De draaiorgels zijn daar natuurlijk

zeer geschikt voor. Het museum bracht in 2016 verschillende orgels naar buiten. Straatorgel de Arabier was de openingsact van het theaterfestival De Parade. En het net gerestaureerde kermisorgel De Lange Gavioli heeft zowel bij de Sint-Maartenoptocht als bij de intocht van Sinterklaas van zich laten horen. Het orgel stond eerder ook altijd op het programma van de Sint-Maartenoptocht en werd nu weer met open armen ontvangen. De wens is om in 2017 een sterkere activatie te ontwikkelen waardoor de weg naar het museum nog meer gestimuleerd wordt.

5.2 Bezoekersonderzoek

Het publieksonderzoek werd ook in 2016 weer door Hendrik Beerda uitgevoerd. Door middel van een enquête werd inzicht verkregen in de beoordelingen van de bezoekers over verschillende elementen van het museumbezoek, de communicatiekanalen waarmee de bezoekers al dan niet worden bereikt en hun woonplaats. Op deze wijze werd waardevolle informatie verzameld over de bezoekers zelf en hun ervaringen. In 2016 hebben 209 respondenten de enquête ingevuld. Zij gaven een gemiddeld rapportcijfer van een 8,3 voor het museumbezoek. De Muzikale Tour scoorde, net zoals in 2015, weer erg hoog met een 8,8. De meeste bezoekers komen uit de stad of provincie Utrecht.

5.3 Communicatiemiddelen

Voor communicatie met de doelgroepen, met als doel informeren, enthousiasmeren en het creëren van binding, worden verscheidene middelen ingezet. Bij elk evenement of publieksactiviteit is het kiezen van de juiste marketingmix belangrijk. Het museum heeft een aantal eigen middelen ontwikkeld zoals folders en affiches, een digitale nieuwsbrief, social media kanalen en de website.

Om te onderzoeken of de juiste communicatiemiddelen werden ingezet voor de activiteiten voor kinderen, hielden we een korte enquête onder de bezoekers van de muziektheatervoorstellingen. De respons was hoog en de website en het bord bij de ingang van het museum bleken de voornaamste bron van informatie te zijn.

Website bezoekers

Sinds april 2015 heeft Museum Speelklok een nieuwe website. De optimalisatie van de website is een doorlopend proces. Dit omdat het museum ernaar streeft dat steeds meer mensen Museum Speelklok online vinden. En dat gaat goed! In 2016 ontvingen we op de website 181.463 unieke bezoekers. Dat is een groei van 14% ten opzichte van 2015.

Social media

Social media wordt een steeds meer gebruikt platform en daar is Museum Speelklok zich goed van bewust. Naast Facebook en Twitter zijn we ons in 2016 daarom ook gaan focussen op het social-mediakanaal Instagram. Dat heeft als resultaat met zich meegebracht dat we in 2016 een groei hebben doorgemaakt van 124% aan volgers ten opzichte van 2015.

6. COMMERCIËLE ACTIVITEITEN

De vaste bezetting in combinatie met de flexibele inzet van oproepkrachten tijdens drukke momenten zorgden voor een constante kwaliteit en een gastvrije ontvangst die merkbaar werd gewaardeerd door de bezoekers.

6.1 Museumcafé

Mede dankzij de inzet van de zelfstandige medewerker horeca steeg de gemiddelde besteding per bezoeker naar € 1,54, dat is 24 cent meer dan in 2015. Het assortiment werd vaker aangepast aan de behoefte van de doelgroepen: zo was er meer keuze uit taart/chocolade en verschillende soorten brood en tosti's. Wat niet goed liep werd uit het assortiment verwijderd. Ook werden vaker speciale arrangementen aangeboden, met name voor ouderen.

6.2 Museumwinkel

De omzet in de winkel is gestegen: de gemiddelde besteding per bezoeker kwam op € 0,99, 6 cent boven de begroting. Het assortiment bestaat uit een goed lopend basisassortiment en een wisselend aanbod behorend bij de tentoonstellingen en seizoenen.

6.3 Verhuringen

De inkomsten uit verhuringen zijn flink gestegen ten opzichte van 2015 en kwamen zowel voor zaalverhuur als voor eigen horeca boven de begroting uit. Het grootste deel van de verhuringen vond plaats buiten openingstijden van het museum; zo'n 40% betrof de verhuur van de Transeptzaal tijdens openingstijden. In overleg met de Collectie-afdeling zijn scherpere maatregelen getroffen voor de bescherming van de collectie tijdens grote verhuren.
Tot maart waren de taken voor verhuur toegevoegd aan de functie van medewerker presentatie. Omdat zaalverhuur een belangrijke bron van inkomsten is, werd besloten de functie te splitsen in een 'medewerker presentatie' en een zelfstandige functie 'medewerker commerciële verhuur'. Deze laatste functie werd in 2016 gecombineerd met het coördinerende werk voor de Vriendenstichting.

Figuur 12, verhuring in Museum Speelklok

7. SAMENWERKING

7.1 Samenwerkende Musea Utrecht

De zeven grote musea in Utrecht – Aboriginal Art Museum Utrecht, Catherijne Convent, Centraal Museum, Museum Speelklok, Spoorwegmuseum, Universiteitsmuseum – de Domtoren en het Utrechts Archief hebben in 1993 de Stichting Samenwerkende Musea Utrecht opgericht waarbij de directies van de aangesloten organisaties het bestuur vormen en de uitvoering van het dagelijks beleid tot oktober 2016 in handen lag van een directeur. In het najaar van 2016 werd besloten om de functie van directeur op te heffen en de portefeuilles te verdelen over de bestuursleden. Museum Speelklok ontfermt zich sindsdien over de educatieve en maatschappelijke projecten.

Voor de educatieve projecten nam de directeur zitting in het bestuur van Stichting Cultuur en School in de functie van penningmeester. Zij ontwikkelde een evaluatielijst als basis voor gesprekken tussen de musea en Cultuur en School. Deze gesprekken zullen in 2017 plaatsvinden.

Vanuit het SUM werd Monique Warmer gevraagd om de rondleiders van de musea te trainen in de I Ask-methode (zie onder presentatie).

Voor de maatschappelijke projecten werd Elsbeth van der Vlist, werkzaam als oproepkracht bij Museum Speelklok, uitgeleend aan het SUM als coördinator maatschappelijke projecten. Haar opdracht was om de ouderenprojecten – Vrijdag Museumdag en Museum Voor 1 Dag – een nieuwe impuls te geven en de aanvraag bij de Van Baarenstichting op te stellen. Zij verrichtte gedegen onderzoek, legde contacten met alle betrokken partijen en formuleerde voorstellen voor verbeteringen en nieuwe ontwikkelingen. De aanvraag zal in 2017 worden ingediend.

Daarnaast heeft Museum Speelklok het initiatief genomen om een project te ontwikkelen voor blinden en slechtzienden. Daartoe is contact opgenomen met de stichting Kunst voor Blinden en Slechtzienden (KUBES). Het is de bedoeling dat het plan ook gebruikt kan worden door de andere organisaties binnen het SUM. Het plan zal in 2017 verder worden uitgewerkt.

Samen met Toerisme Utrecht boog het SUM zich over de bereikbaarheid van de stad. Diverse malen werd overleg gevoerd met de Gemeente Utrecht over mogelijke oplossingen voor het laden/lossen en parkeren van de touringcars in de nabijheid van de musea. Met name voor de kwetsbare groepen zoals ouderen en kinderen is een uitstapplek vlakbij de musea van groot belang.

Tot slot ontwikkelde het SUM een museumvisie voor de komende beleidsperiode met de titel *Waarde voor Utrecht.* Deze visie werd in het voorjaar van 2017 gepresenteerd aan Kees Diepeveen en Hans van Soelen.

Hoofdpunten uit deze visie:

- het creëren van een aantrekkelijke culturele ontmoetingsplek
- meer bereik door krachtige partnerschappen
- maatschappelijke meerwaarde
- spraakmakende grotere projecten
- gezamenlijk depotbeheer

7.2 Utrechts Muziekoverleg

Onder voorzitterschap van Frans Vreeke, directeur van TivoliVredenburg, vergaderde het Utrechts Muziek Overleg (UMO) maandelijks over actuele zaken. Het UMO is gestart als informeel overleg tussen organisaties die zich bezighouden met muziek, waaronder producerende instellingen, festivals en makers. Omdat het UMO een steeds belangrijker aanspreekpunt is voor de Gemeente, is dit jaar onderzocht of het UMO een wat formeler karakter kan krijgen.

In 2016 ging veel aandacht uit naar het proces rond de subsidieaanvragen bij de Gemeente Utrecht voor de periode 2017-2020. Toen eenmaal duidelijk werd dat de subsidie aan RASA zou worden beëindigd, heeft een werkgroep van het UMO zich gebogen over de vraag vanuit de Gemeente hoe de programmering van de wereldmuziek in de stad Utrecht zou kunnen worden voortgezet. Ook werd gezamenlijk een speciale Culturele Zondag op 5 juni 2017 ontwikkeld die geheel gewijd zal zijn aan muziek.

7.3 Toerisme Utrecht en Stichting Cultuur Promotie Utrecht

Museum Speelklok werkt al jaren samen met deze twee Utrechtse partners. Als contribuant van Stichting Cultuur Promotie Utrecht (SCU) wordt het museum meegenomen in de marketingkanalen met een groot bereik. Ook sluit het museum regelmatig aan bij de Culturele Zondagen die door SCU georganiseerd worden. In samenwerking met Toerisme Utrecht heeft het museum veel (buitenlandse) journalisten en touroperators mogen ontvangen. Zo bezocht in december een groep Taiwanese touroperators het museum. In oktober heeft het museum in samenwerking met Toerisme Utrecht deelgenomen aan een ‘familiarization trip’ (FAM trip) van het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen, inclusief speeddates met Chinese touroperators die tevens een bezoek aan Museum Speelklok brachten.

Figuur 13, Taiwanese touroperators in Museum Speelklok

Begin 2017 zijn Toerisme Utrecht en SCU één organisatie geworden met de naam Utrecht Marketing.

7.4 Cultuur & School

Cultuur en School heeft als doel het optimaal koppelen van de vraag van de scholen aan het grootschalige, buiten de school georganiseerde cultuureducatieaanbod van de Utrechtse culturele instellingen, en daarbij de continuïteit en kwaliteit van het cultuureducatieaanbod te borgen.

Er werden 53 scholen bemiddeld; 7.747 leerlingen bezochten een museum. Daarvan gingen er 948 naar Museum Speelklok. Ook heeft Cultuur & School Utrecht een kwaliteitskader opgesteld, waarbij met name de mate waarin de educatieve programma’s van de culturele instellingen aansluiten op de kerndoelen en tussendoelen van het onderwijs en de belevingswereld van

leerlingen een grote rol spelen.

In de eerste helft van 2016 ontvingen de leerkrachten een digitale enquête nadat ze een bezoek aan een museum, concertzaal of theaterzaal hadden bezocht met de leerlingen. In mei 2016 is een Sneak Preview georganiseerd om leerkrachten kennis te laten maken met het culturele aanbod voor het jaar erop en om leerkrachten en educatoren met elkaar in contact te brengen.

7.5 BankGiro Loterij

Museum Speelklok werkt al vele jaren succesvol samen met de BankGiro Loterij. Het museum is sinds 2006 beneficiënt en ontving in 2016 een bijdrage van € 200.000. Met deze schenking heeft de BankGiro Loterij bijgedragen aan de verwerving van nieuwe collectiestukken, waaronder de Clay-klok, en de grote restauratieprojecten zoals het kermisorgel De Lange Gavioli. Met de extra bijdrage van € 700.000 die Museum Speelklok in 2014 ontving, heeft het museum Fase III van de herinrichting in 2016 kunnen realiseren. Voor de VIP-kaarthouders van de BankGiro Loterij organiseerde het museum in oktober 2016 een bijzondere avondopenstelling waarbij de VIP-kaarthouders als één van de eersten de gloednieuwe zalen konden bezichtigen onder het genot van een hapje en een drankje.

8. ORGANISATIE

Het bestuur van het museum bestaat uit één persoon: de directeur. Deze legt minimaal vijf maal per jaar tijdens een vergadering verantwoording af aan de Raad van Toezicht, bestaande uit vijf of zes leden. Grote strategische beslissingen en uitgaven boven de € 25.000 worden tussentijds besproken en goedgekeurd. Voor elke vergadering worden een directieverslag, de financiële rapportage en eventuele additionele stukken toegestuurd. Het museum volgt de Code Cultural Governance, waarbij vooral veel wordt 'toegepast' en weinig 'uitgelegd' hoeft te worden (waarbij we verwijzen naar het principe 'Pas toe of leg uit', dat bij de code hoort).

De Raad van Toezicht heeft als taak om toezicht te houden op de algemene gang van zaken in het museum. De Raad van Toezicht grijpt zo nodig in en staat de directeur met raad terzijde. De Raad van Toezicht richt zich bij de vervulling van zijn taak op het belang van het museum en weegt daarbij de belangen af van de bij het museum betrokkenen. De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zijn eigen functioneren (Code Cultural Governance, Stichting Kunst & Zaken, Rotterdam, 2006).

Leden van de Raad van Toezicht ontvangen voor de uitoefening van hun functie geen beloning maar een onkostenvergoeding.

In 2016 vergaderde de Raad van Toezicht viermaal. Bovendien vond een brainstormsessie plaats over de ambitie voor een internationaal kenniscentrum. Naast de financiële zaken, zoals de begroting en de jaarrekening, stonden ook Fase 3 van de herinrichting, de subsidieaanvraag bij de Gemeente voor de periode 2017-2020 en de aankoop van de Clay-klok op de agenda.

Met ingang van 2012 is de maximale zittingstermijn 9 jaar, bestaande uit 3

termijnen van 3 jaar. Simon Reinink is per 1 december afgetreden; van hem zal tijdens de vergadering van 20 april 2017 afscheid worden genomen. Hij wordt opgevolgd door Saskia van Dockum.

De samenstelling van de Raad van Toezicht per 31 december 2016 was als volgt: (datum 1e benoeming, jaar aftreden).

- De heer J.W. Baud, Voorzitter 19-01-2011, 2020
- De heer M.G. Bierman 30-11-2015, 2024
- Mevr. C. Jager 25-06-2015, 2024
- Mevr. N. van Wijk 24-04-2013, 2022
- Vacature

9. PERSONEEL

Het museum volgt de Museum CAO voor haar werknemers, inclusief de directie. Het aantal vaste museummedewerkers per 31 december 2016 uitgedrukt in FTE's bedroeg 20,8 (2015=18,9). Het museum werkt daarnaast zowel binnen als buiten reguliere openingstijden (tijdens verhuringen) met oproepkrachten die werkzaam zijn bij de algemene dienst, als rondleider of als huismeester.

Personeelsmutaties
In maart werd Bart Doornbush aangesteld als medewerker commerciële verhuur. Hij combineerde deze functie met het coördinatorschap voor de Vriendenstichting.

In april werd Jan Kees Kuijs aangesteld als medewerker presentatie. Hij verricht onder andere werkzaamheden ter vervanging van Joline Stoffel die met zwangerschapsverlof ging.

Ruben Timmer is in november in dienst getreden als Projectmedewerker om de Expert Meetings die inmiddels gepland zijn voor 12 en 13 oktober 2017 vorm te geven en te produceren.

Elsbeth van der Vlist is eveneens in november in dienst getreden als Coördinator Maatschappelijke Projecten. Haar eerste taak betreft het onderzoeken van mogelijke verbeteringen van de Ouderenprojecten Vrijdag Museumdag en Museum Voor 1 Dag die worden gefinancierd door de Van Baarenstichting.

Bruno van den Berg werd ingehuurd om werkzaamheden te verrichten op gebied van technische realisatie en evenementondersteuning. En Dave Stoker werd ingehuurd voor ondersteuning van de huishoudelijke dienst.

Ivy Au-Yeung Pui heeft een deel van het jaar vrijwilligerswerk verricht in het museum. Bij de collectie-afdeling werkten al twee vrijwilligers; daar is Huub Corsius aan toegevoegd.

Ook in 2016 liepen er op verschillende afdelingen studenten stage. Op de afdeling Presentatie & Educatie liepen Nadine Withagen en Judith Keulers stage. Op de afdeling Marketing & Communicatie was dit Esther Erken.

Interne communicatie
Door middel van een interne nieuwsbrief wordt het personeel van het museum op de hoogte gebracht van de lopende zaken. Deze interne nieuwsbrief wordt maandelijks verstrekt aan alle personeelsleden, het bestuur van de Stichting Vrienden Museum Speelklok en aan de Raad van Toezicht. Twee tot drie keer per jaar wordt er een personeelsbijeenkomst georganiseerd om met elkaar in gesprek te gaan over o.a. beleid en lopende projecten. In 2016 stonden de personeelsbijeenkomsten in het teken van het ondernemingsplan voor de periode 2017-2020 en de herinrichting.

Voor zeer dringende zaken verstuurt de directeur een apart e-mailbericht. Daarnaast worden er actuele berichten en bezoekerscijfers door collega's gedeeld via het interne communicatiesysteem Speakap.

Personeelsvertegenwoordiging
In 2014 is er een personeelsvertegenwoordiging (PVT) ingesteld. In 2016 waren de volgende personeelsleden lid: Alberic Godderis (voorzitter), Wanda Frowijn-Consten en Marieke Lefeber-Morsman namens het vaste personeel en Lasse Hartman namens de oproepkrachten. Eind 2016 verliet Alberic Godderis de PVT; Wanda Frowijn nam zijn rol van voorzitter over en Jan Kees Kuijs nam zitting in de PVT. Periodiek vindt er overleg plaats tussen directie en de PVT en eenmaal per jaar met een lid van de Raad van Toezicht.

De personeelssamenstelling
Per 31 december 2016 was deze als volgt.

De heer J.H. (Hans) van den Berg	Vrijwilliger
De heer P.J. (Peter) van den Berg	Assistent-Restaurator
Mevrouw L.M. (Lisette) Biere	Hoofd Marketing & Communicatie
Mevrouw drs. E. (Ebelin) Boswinkel	Hoofd Presentatie & Educatie
Mevrouw K.C. (Connie) van Bruggen-van den Hoek	Hoofd Financiën & Personeelszaken
De heer H.A. (Huub) Corsius	Vrijwilliger
Mevrouw drs. M.H. (Marian) van Dijk	Directeur
Mevrouw L. (Linda) van Dijk-van Beek	Zelfstandig werkend horeca medewerkster
De heer B.L. (Bart) Doornbusch	Medewerker Commerciële Verhuur
Mevrouw W.A.M. (Wanda) Frowijn-Consten	Medewerkster Administratie
De heer A.H. (Alberic) Godderis	Restaurator
Mevrouw V.R. (Rosalie) Hazeleger	Medewerkster Marketing
De heer J.K.R.M (Jan Kees) Kuijs	Medewerker Presentatie & Educatie
Mevrouw F.A.S. (Friedell) ten Holt-Derksen	Restaurator
Mevrouw drs. A.S. (Anne-Sophie) van Leeuwen	Hoofd Collecties
Mevrouw M. (Marieke) Lefeber-Morsman MA	Conservator
De heer F. (Fady) Mansour	Floormanager
De heer M. (Martin) Paris	Restaurator

Mevrouw J. (Hanny) van Rooyen-Veerman	Medewerkster huishoudelijke dienst
De heer E.G. (Erwin) Roubal	Restaurator
De heer J.K. (Jan Kees) de Ruijter	Specialist Mechanische Muziek & Arrangeur
Mevrouw C.P.D. (Carolina) Schoeman-Deisz	Medewerkster Algemene Dienst
De heer G.J. (Gert Jan) Schoutsen	Medewerker Technische Realisatie
De heer H. (Harry) van Someren	Vrijwilliger
De heer R.J.C (Ruben) Timmer	Projectmedewerker
Mevrouw C.M. (Christina) Vilters	Medewerkster Algemene Dienst
Mevrouw H.E. (Elsbeth) van der Vlist	Coördinator Maatschappelijke Projecten
Mevrouw J.H. (Joline) Wijnands-Stoffel	Coördinator Presentatie & Educatie
De heer C.P. (Stan) van Zadelhof	Hoofd Bedrijfsvoering

10. GEBOUWEN

Museum Speelklok huurt het gebouw van de Buurkerk van de Protestantse Kerken Nederland met daarbij de afspraak dat het museum het beheer over het gebouw voert. De toren is hiervan uitgezonderd; deze is in beheer van de Gemeente Utrecht.
Daarnaast huurt het museum de atelierruimte aan de Lichte Gaard en een depotruimte van de Stichting Vrienden. Bovendien huurde Museum Speelklok tot eind december een ruimte van Landschap Erfgoed Utrecht voor de opslag van een grote verzameling pianolarollen. Helaas moest het LEU deze ruimte afstoten; de pianolarollen zijn tijdelijk elders opgeslagen in afwachting van een structurele oplossing.
In 2016 heeft Museum Speelklok zich aangesloten bij het overleg van een aantal musea in Utrecht om de mogelijkheden voor een gezamenlijke depotruimte te onderzoeken.

Onderhoud
Met behulp van de Rijkssubsidie in het kader van de BRIM-regeling is in 2016 een groot deel van de bekleding van de dakgoten vervangen/hersteld. Eveneens is in een van de zijbeuken de aantasting van het hout onder het dak behandeld. Door slecht weer is het geplande schilderwerk doorgeschoven naar 2017.

Aanleg nieuwe Brandmeldcentrale
Dankzij een bijdrage van de Gemeente Utrecht en de Vriendenstichting konden we in 2016 de brandmeldcentrale vervangen. Omdat dit ook bouwkundig een behoorlijke ingreep vereiste en we de periode van eventuele overlast voor bezoekers zo kort mogelijk wilden houden, zijn we gestart tijdens de werkzaamheden voor Fase III. Door de complexiteit van het gebouw is de geplande opleverdatum in 2016 niet gehaald. Begin 2017 is de nieuwe Brandmeldcentrale alsnog opgeleverd en is de procedure voor certificering in gang gezet.

Risico inventarisatie in het kader van het Integraal Veiligheidsplan
Met behulp van een bijdrage van het Mondriaanfonds is in 2016 een risicoprofiel van de gehele organisatie opgesteld door Westhuis Consultancy. Daarbij werden zowel de risico's voor de veiligheid van bezoekers en personeel als de risico's voor de collectie en de financiële en administratieve organisatie in kaart gebracht. Ook kwamen onderwerpen als fraude-risico's en privacy van persoonsgegevens aan bod. De resultaten van dit onderzoek vormen de basis voor een Integraal Veiligheidsplan voor zowel de veiligheid van de mensen als van de collectie en de gebouwen. De geconstateerde punten die verbetering behoeven, zullen in de komende beleidsperiode gefaseerd worden aangepakt.

11. STICHTING VRIENDEN MUSEUM SPEELKLOK

Doelstelling
De Stichting Vrienden van Museum Speelklok ("Stichting Vrienden") ondersteunt het Museum Speelklok ("Museum") middels het bijeenbrengen van gelden voor de aankoop, restauratie en tentoonstelling van collectiestukken en andere materialen ten dienste van het Museum en voorts middels financiële ondersteuning van het Museum in brede zin. Stichting Vrienden betrekt derden bij de activiteiten van Stichting Vrienden met betrekking tot het Museum en onderhoudt contacten met hen die Stichting Vrienden in financiële zin steunen ("Vrienden") bij diverse gelegenheden.

Verslag 2016
Op 20 september 2016 heeft het Museum Speelklok op een veiling in Parijs een speelklok van de Koninklijke klokkenmaker Charles Clay met composities van Händel aangekocht. De klok keert daarmee terug naar Nederland, waar hij in 1766 tot de collectie van de kunstverzamelaar Gerrit Braamcamp behoorde. Gedurende het proces van aanschaf van dit unieke object is de kracht van de samenwerking tussen het Museum en de Vrienden wederom gebleken. Wij hebben als Vrienden direct aangegeven, dat wij deze aanschaf ondersteunden en op basis daarvan hebben andere fondsen eveneens hun toezeggingen gedaan waarna de aankoop kon plaatsvinden. Uiteindelijk hebben de Vrienden een bedrag van EUR 89.700,00 aan de klok bijgedragen.

Op 31 december had de Stichting Vrienden 75 ondernemersvrienden en 250 particuliere vrienden. Dit is inclusief 1 nieuwe ondernemersvriend en 6 nieuwe particuliere vrienden. Michiel Huisinga nam begin 2016 afscheid als coördinator voor de Stichting Vrienden. Hij werd opgevolgd door Bart Doornbusch die deze functie voor de Stichting Vrienden combineert met zijn werk voor het Museum zoals de zaalverhuur.

Voor de werving van nieuwe ondernemersvrienden is het jaarlijkse Utrecht Diner een belangrijk middel. We waren dan ook zeer verheugd dat bij de derde editie van 2016 een recordaantal van 221 gasten verwelkomd mocht worden. Traditiegetrouw werd er een veiling gehouden voor een belangrijk project van het Museum en wel de in 2018 geplande expositie 'Wij zijn robots'
Dit keer werd er met de veiling onder leiding van Jop Ubbens een bedrag van EUR 17.180,00 opgehaald.

Om de drempel voor particuliere Vrienden zo laag mogelijk te houden en tegelijkertijd de kosten te drukken, werd enerzijds besloten om de minimale bijdrage vast te stellen op EUR 50,00 per jaar en anderzijds om het arbeidsintensieve en dure magazine te laten vervallen. Daarvoor in de plaats wordt in het Museum tweemaal per jaar in samenwerking met het Museum onder de noemer 'U vraagt, wij draaien' een speciale muziekavond georganiseerd voor Vrienden en introducees. De eerste avond vond plaats op 9 juni 2016. Restaurator Friedell ten Holt gaf een lezing over speeldozen. De tweede avond was gewijd aan orchestrions en vond plaats op 7 december 2016.

Financieel verslag
De liquiditeitspositie is verbeterd, wat met name het gevolg is van het Utrecht Diner. Na het eerste opstartjaar bleek vooral de derde versie zijn succes te tonen. De inkomsten vanuit de Vrienden lopen helaas terug, aangezien het aantal Vrienden is afgenomen. Tenslotte heeft Stichting Vrienden het Museum ook in 2016 wederom ondersteund met een financiële bijdrage met name ter aanschaf van de Charles Clay klok en de reeds in 2015 toegezegde bijdragen voor de nieuwe brandmeldcentrale en de restauratie van de Lange Gavioli.

Bestuurssamenstelling 2016
De samenstelling van het bestuur was per ultimo 2016 als volgt:

Mevrouw F.Th.H. van Loon-Vercauteren	Voorzitter
De heer H. ter Linden	Secretaris
De heer E. van Dinther	Penningmeester
Mevrouw P. van den Broek	Lid
Mevrouw D. Verdijk	Lid
De heer J. Smalbroek	Lid

Dick Sprong heeft in 2016 de voorzittershamer overgedragen aan Sandra van Loon-Vercauteren. Daarnaast is Ellen van der Meer de Walcheren uit het bestuur getreden.

Plan 2017
Voor het jaar 2017 heeft Stichting Vrienden zich als doel gesteld om de liquiditeitspositie verder te versterken onder andere middels een intensiever contact met de (potentiële) Vrienden. Hier zal het aankomend jaar nadrukkelijk op worden gestuurd om het verloop meer te controleren en de werving van nieuwe Vrienden een impuls te geven. Hiervoor zullen de Ondernemersborrels en het Utrecht Diner 2017 voor worden gebruikt.

Sandra van Loon-Vercauteren, voorzitter

Ondernemersvrienden

Gouden vriend:
- Rabobank Utrecht

Zilveren vrienden:
- ASR
- Van Hall Advocaten Arbeidsrecht,
- SHV Holdings N.V.
- Stichting Swaenenborgh
- Van Luin Assurantien Group B.V.

Ondernemersvrienden:
- Administratieve & Fiscale Dienstverlening B.V.
- Arval Benelux
- Auren Nederland
- Barkey Wolf & Sprong Bedrijfshuisvesting
- Barlavento B.V.
- Bellius Advocaten
- Van Benthem en Keulen
- Braam Bouwrealisatie
- Bytech
- Cafe Orloff Utrecht
- Caron Real Estate and Development
- Centrum voor Bedrijfsopvolging
- Circumflex Automatisering
- Coffeng Management
- D2 Projectparket B.V.
- De Regelaar
- Driessen Bouw
- Droste De Vries Makelaars B.V.
- Drukkerij Libertas
- Evhana Beheer bv
- Explorama Events
- Feniks Tandtechniek
- Finac
- Fiorentini Benelux B.V.
- Grifhorst
- Handelsbanken
- Hanssen Spronk Familierecht
- Hommersom Advocatuur
- Huisartspraktijk Verdijk
- ING
- Jong en Klasse Design
- Kersten B.V.
- KPMG Accountants N.V.
- La Piazzetta
- Van Lanschot Bankiers
- Linxx
- Lisman en Lisman B.V.
- Marree Dijxhoorn Advocaten B.V.
- Mevrouw A. van de Weg

- New Tailor
- Odenwald Organic B.V.
- Paapstvandam
- Park Advocaten
- Pesco Trading B.V.
- Punt Makelaars
- R.P.V. Geerlings B.V.
- Raadgevers Medische Beroepen
- RiskCo
- Roberto Gelato
- Rrook
- Rubens Proeflokaal
- Somerset Real Estate
- Stichting Vrouw Holle
- Stuyvesant de Groot Advocaten
- Thuja Capital, THUJA
- Trias Totaal Groep
- Unifore Real Estate
- Utrechtse Schade Advocaten
- V., Huyser properties
- Van Beek Partners vastgoedbelegging B.V.
- Van Diepen Van der Kroef Advocaten
- Van Grafhorst Notarissen
- Van Hoogevest Architecten B.V.
- Van Ruyven Advocaten
- Vanbreugel Artprojects
- VIOS Bouwgroep B.V.
- De Waal Beheer
- Wijn en Stael Advocaten
- Xantèr

12. VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

Toen we aan het begin van 2016 als leden van de Raad van Toezicht bespraken hoe we de internationale positie van Museum Speelklok zouden kunnen uitbouwen, konden we niet vermoeden dat ¾ jaar later aller ogen op het museum gericht zouden zijn dankzij de aankoop van de Clay-klok uit 1738. Het feit dat de grote landelijke fondsen in korte tijd een fors bedrag toezegden en de hoop uitspraken dat het instrument door het museum weer tot klinken gebracht zou worden, sterkte ons in de gedachte dat Museum Speelklok grote potentie heeft om haar wetenschappelijk profiel te versterken en met het restauratieatelier een internationaal expertisecentrum op te bouwen.

De ambities van Museum Speelklok worden ook gesteund door de Gemeente Utrecht die besloot het jaarlijkse subsidiebedrag met ruim 130.000 euro te verhogen voor de periode 2017-2020. In combinatie met het positieve resultaat dat de jaarrekening van 2016 laat zien, heeft Museum Speelklok een stevige basis om haar plannen voor de komende beleidsperiode te verwezenlijken.

Dat Museum Speelklok in 2016 kon afsluiten met een positief resultaat is te danken aan het feit dat, hoewel het aantal bezoekers licht daalde, de gemiddelde besteding per bezoeker zowel in het café als in de winkel is gestegen. Bovendien steeg de omzet van de commerciële activiteiten met 8% en werden er twee grote restauratie-opdrachten voor particuliere verzamelaars uitgevoerd.

2016 was in alle opzichten een feestelijk jubileumjaar. Ondanks de grote verbouwing en herinrichting bleven we open voor publiek en haalden we nagenoeg ons target van 90.000 bezoekers. De verbouwing werd bovendien binnen de gestelde tijd en binnen het beschikbare budget gerealiseerd en de nieuwe inrichting oogstte veel lof van bezoekers. Er werden twee bijzondere tentoonstellingen gerealiseerd, de collectie werd uitgebreid met een aantal topstukken en Museum Speelklok kreeg veel belangstelling van de media. Alle reden dus om tevreden terug te blikken.

De medewerkers van Museum Speelklok hebben een geweldige prestatie geleverd in het afgelopen jaar: te midden van de hectiek van de verbouwing hielden zij het hoofd koel en zorgden zij ervoor dat alle activiteiten konden doorgaan en de bezoekers gastvrij ontvangen konden worden. Wij willen hen daarvoor hartelijk bedanken. Ook willen we de Vriendenstichting graag bedanken voor hun steun aan de projecten van het museum.

Jan Willem Baud, voorzitter